

СТОЛБОВИЙ В. М.,
кандидат юридичних наук,
доцент, докторант
(Національна академія Служби
безпеки України)

УДК 342,351.746.1(477)

ДИСЦИПЛІНАРНО-ДЕЛІКТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В СИСТЕМІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Статтю присвячено розгляду сучасного стану регулювання дисциплінарних правовідносин військовослужбовців Служби безпеки України. Проведено розмежування дисциплінарних та адміністративних проступків. Запропоновано привести у відповідність норми, які регулюють дисциплінарну відповідальність військовослужбовців Служби безпеки України.

Ключові слова: дисциплінарна відповідальність, адміністративна відповідальність, дисциплінарні проступки, дисциплінарні стягнення, публічна служба, проходження військової служби, правовідносини.

Статья посвящена рассмотрению современного состояния регулирования дисциплинарных правоотношений военнослужащих Службы безопасности Украины. Проводится разграничение дисциплинарных и административных проступков. Предложено привести в соответствие нормы, регулирующие дисциплинарную ответственность военнослужащих Службы безопасности Украины.

Ключевые слова: дисциплинарная ответственность, административная ответственность, дисциплинарные проступки, дисциплинарные взыскания, публичная служба, прохождение военной службы, правоотношения.

The article is sanctified to consideration of the modern state of adjusting of disciplinary legal relationships of servicemen of security of Ukraine Service. Differentiation of disciplinary and administrative misconducts is conducted. It is suggested to bring to conformity norms that regulate disciplinary responsibility of servicemen of security of Ukraine Service.

Key words: disciplinary responsibility, administrative responsibility, breaches of discipline, disciplinary penalties, public service, passing of military service, legal relationships.

Вступ. Зовнішні та внутрішні загрози, які постали перед Україною, потребують негайного реагування і вирішення з боку держави. Одне із провідних місць у системі органів, що покликані діяти для забезпечення національної безпеки держави, належить Службі безпеки України (далі – СБУ). Ефективність вирішення поставлених завдань прямо залежить від належного виконання своїх обов'язків, тобто від дисципліни. З'ясування правової природи дисциплінарних правовідносин, визначення меж відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку, а також вплив на стан законності і дисципліни, на належне забезпечення правового регулювання відносин у сфері проходження військової служби в СБУ не отримали необхідного наукового забезпечення та висвітлення у навчальній та науковій літературі. Отже, на сьогодні гостро постало питання правового регулювання

дисциплінарних відносин, що складаються під час проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців СБУ.

Постановка завдання. Проблемні питання у сфері дисциплінарної відповідальності досліджували такі вчені, як О.Т. Барабаш, Я.І. Безугла, Н.Б. Болотіна, Л.А. Букалєрова, В.С. Венедиктов, Г.С. Гончарова, В.В. Жернаков, П.І. Жигалкін, І.В. Зуб, Д.О. Карпенко, Р.І. Кожушко, С.І. Кондратьєв, В.К. Колпаков, Л.І. Лазор, А.Р. Мацюк, В.І. Нікітінський, П.Д. Пилипенко, С.А. Правдюк, В.І. Прокопенко, О.І. Процевський, А.В. П'ятаков, В.Г. Ротань, Л.А. Сироватська, В.Н. Скобелкін, С.А. Соболев, М.П. Стадник, О.В. Стоєцький, Б.С. Стичинський, М.І. Хавронюк, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева та ін. Але дисциплінарні правовідносини в системі СБУ раніше комплексно не досліджувалися.

Метою статті є визначення особливостей дисциплінарно-деліктних правовідносин під час проходження військової служби військовослужбовцями СБУ.

Результати дослідження. Згідно із Законом України «Про Службу безпеки України» [1], СБУ – це державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України. Отже, правовідносини, що складаються під час проходження військової служби в СБУ, мають публічний характер. Це також підтверджується тим, що законодавець відносить військову службу до різновидів публічної служби. Так, поняття публічної служби визначено Кодексом адміністративного судочинства України і передбачає діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійну діяльність суддів, прокурорів, військову службу, альтернативну (невійськову) службу, іншу державну службу, патронатну службу в державних органах, службу в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування [2].

Кадри СБУ складають, зокрема, співробітники-військовослужбовці. Умови і порядок виконання своїх обов'язків співробітниками-військовослужбовцями СБУ визначаються укладеним договором (контрактом). Відповідно до Положення про проходження військової служби в СБУ, співробітники проходять військову службу за контрактом та кадрову військову службу [3]. Тобто, Закон України «Про Службу безпеки України» передбачає виключно одну підставу проходження військової служби в системі СБУ – контракт, оскільки лише контракт передбачає умови і порядок виконання обов'язків співробітниками-військовослужбовцями СБУ, тому невиконання таких умов і обов'язків може спричинити наслідки у вигляді дисциплінарного стягнення. Натомість кадрова військова служба проходить поза договором (контрактом), а тому невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків військовослужбовцями СБУ може мати невизначений правовий характер. На нашу думку, необхідно унормувати дане положення, оскільки Закон про СБУ, як і будь-який Закон, має вищу юридичну силу і чітко передбачає порядок проходження військової служби за контрактом.

Військова служба за своїм характером має субординаційний характер, який виражається у дотриманні норм військових статутів Збройних сил України (далі – ЗСУ) та інших нормативно-правових актів, пов'язаних із належним виконанням обов'язків по службі, за недотримання яких можуть наставати негативні наслідки у вигляді, наприклад, дисциплінарної відповідальності.

Дисциплінарний Статут ЗСУ передбачає, що військова дисципліна – це бездоганне і неухильне додержання всіма військовослужбовцями порядку і правил, встановлених військовими статутами та іншим законодавством України. Військова дисципліна ґрунтується на усвідомленні військовослужбовцями свого військового обов'язку, відповідальності за захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, на їх вірності Військовій присязі. Військова дисципліна досягається шляхом: виховання високих бойових і морально-психологічних якостей військовослужбовців на національно-історичних традиціях українського народу та традиціях ЗСУ, патріотизму, свідомого ставлення до виконання військового обов'язку, вірності Військовій присязі; особистої відповідальності кожного військовослужбовця за дотримання Військової присяги, виконання своїх обов'язків, вимог військових статутів; зразкового виконання командирами військового обов'язку, їх справедливого ставлення до підлеглих та ін. [4].

У вступних положеннях Дисциплінарного статуту ЗСУ зазначено, що його дія поширюється на всі військові формування, створені відповідно до законодавства України. На нашу думку, дане положення не завжди відповідає саме правоохоронним завданням, які стоять перед СБУ. Звичайно, формально співробітники СБУ – військовослужбовці, але характер норм Дисциплінарного статуту більше орієнтований на ЗСУ.

Проаналізувавши вимоги Статуту, можна зробити висновок про т. зв. «службовий характер» військової дисципліни та відносин, що при цьому виникають – службових. Що стосується порушення військової дисципліни, то такі відносини можна назвати «дисциплінарно-деліктними».

Не можна, на наш погляд, оминати увагою введення Глави 13-Б «Військові адміністративні правопорушення» до змісту Кодексу України про адміністративні правопорушення. Дана Глава передбачає адміністративну відповідальність військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів за вчинення військових адміністративних правопорушень.

Законодавець, намагаючись посилити відповідальність військовослужбовців, підвищити обороноздатність держави та авторитет ЗСУ, фактично прирівняв дисциплінарні проступки з адміністративними, а також поширив ці зміни на всі категорії військових, в т. ч. і на військовослужбовців СБУ. Дане положення підтверджується змістом пояснювальної записки до законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період», а саме: «з метою посилення відповідальності військовослужбовців за порушення військової дисципліни». Зокрема, вперше запроваджено такі склади адміністративних правопорушень, як: відмова від виконання законних вимог командира (начальника); самовільне залишення військової частини або місця служби; необережне знищення або пошкодження військового майна; зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем; перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень; недбале ставлення до військової служби; бездіяльність військової влади; порушення правил несення бойового чергування; порушення правил несення прикордонної служби; порушення правил поведіння зі зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення; розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів. На нашу думку, аналізовані правопорушення мають все ж таки характер дисциплінарних проступків. Відповідними змінами до законодавства також було надано право на складання протоколів про адміністративні правопорушення командирам (начальникам) військових частин (установ, закладів), командирам підрозділів, які уповноважені на те командирами (начальниками) військових частин (установ, закладів) [5]. З цього приводу проаналізуємо позиції вчених-правознавців щодо розмежування дисциплінарної та адміністративної відповідальності. Так, В.Б. Авер'янов наголошує, що дисциплінарну відповідальність прийнято визначати як застосування уповноваженим органом або посадовою особою до осіб, що перебувають в їх безпосередньому організаційному підпорядкуванні та вчинили передбачені законом проступки, певних стягнень особистого або організаційного характеру – дисциплінарних стягнень [6, с. 462]. В.В. Зуй вказує на відмежування адміністративної відповідальності від дисциплінарної і наголошує, що суб'єкт адміністративного проступку не знаходиться в службовій залежності від органу або посадової особи, яка притягує його до адміністративної відповідальності [7, с. 180–181].

Говорячи про відмежування дисциплінарних та адміністративних проступків, не можна не погодитися з думкою В.К. Колпакова, що головною ознакою, яка обумовлює всі інші відмінності між адміністративними і дисциплінарними проступками, є їх різна правова природа. Природа адміністративного проступку – публічно-правова. Він є порушенням загальнообов'язкових правил, які встановлюються публічною адміністрацією. Такі правила є юридичним вираженням узагальнень про соціально-корисну поведінку

суб'єктів суспільних відносин. Вони містяться у законах і діють у межах усієї країни, незалежно від територіальних, інституціональних, етнічних, майнових, демографічних, виробничих та інших особливостей регіонів та їх населення. Загальнообов'язкові правила підлягають виконанню всіма суб'єктами, незалежно від особистих уявлень про доцільність тих чи інших вчинків. Їх порушення передбачає юридичну відповідальність (адміністративну відповідальність). Природа дисциплінарного проступку – цивільно-правова. Він виникає за умови, що сторони уклали трудовий договір і дійшли згоди щодо взаємних прав і обов'язків, які будуть добровільно виконуватися. Невід'ємною складовою частиною таких узгоджень є зобов'язання дотримуватися внутрішнього трудового розпорядку (встановлених у межах організації правил дисципліни) і нести за її порушення відповідальність [8, с. 35].

Відповідно до внесених змін у ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення, право на складання протоколів про вчинення військових адміністративних правопорушень надано командирам (начальникам) військових частин (установ, закладів) та прирівняних до них осіб. Тобто командири фактично виявляють правопорушення, які вчинили їх підлеглі, складають відповідні процесуальні документи, проводять адміністративне розслідування та інші процесуальні дії. На нашу думку, ці дії характерні саме для дисциплінарного провадження і суперечать вище зазначеним тезам про відсутність службової підлеглості під час притягнення до адміністративної відповідальності.

Такий самий порядок притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення військових адміністративних правопорушень передбачений в системі СБУ. Згідно з Наказом Центрального управління СБУ від 22 березня 2017 р. № 173, протоколи про військові адміністративні правопорушення, передбачені ст. 172-10–172-17, 172-19, 172-20 Кодексу України про адміністративні правопорушення, мають право складати Голова СБУ, перший заступник Голови СБУ – начальник Головного управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Центрального управління СБУ, перший заступник (заступник) Голови СБУ – керівник Антитерористичного центру при СБУ, заступники Голови СБУ, керівники підрозділів Центрального управління СБУ, регіональних органів, органів військової контррозвідки, штабу Антитерористичного центру при СБУ, військових навчальних підрозділів, навчальних, наукових, науково-дослідних та інших закладів і установ СБУ, перший заступник (заступники) начальника Головної інспекції Центрального управління СБУ та начальники інспекцій Головної інспекції Центрального управління СБУ, начальники інспекторських підрозділів регіональних органів СБУ. Оформлення матеріалів про військове адміністративне правопорушення, включаючи підготовку проекту протоколу, здійснюється, відповідно до зазначеного Наказу, співробітниками, до службових (посадових) обов'язків (інструкцій) яких належить проведення службових розслідувань та службових перевірок. Тобто вищевказані положення Наказу ототожнюють суб'єктів службових перевірок і розслідувань за порушення військової дисципліни із суб'єктами притягнення до адміністративної відповідальності.

Висновки. Дисциплінарно-деліктні правовідносини в системі СБУ характеризуються тим, що, по-перше, їх порушення спричиняє виникнення особливого різновиду делікту – дисциплінарного проступку, по-друге, такі відносини виникають через порушення службових обов'язків під час проходження військової служби військовослужбовцями СБУ і тому мають характер службових правовідносин. Також видається за доцільне відокремити військову службу в системі СБУ та військову службу у ЗСУ через різницю у специфіці їх проходження і завдань, поставлених перед СБУ, в першу чергу правоохоронних, та на законодавчому рівні розробити і прийняти в установленому порядку Дисциплінарний статут СБУ на прикладі Дисциплінарних статутів інших правоохоронних органів України.

Отже, на нашу думку, дисциплінарно-деліктні правовідносини в системі СБУ необхідно вважати елементом службових правовідносин із приводу реалізації прав уповноважених осіб на дисциплінарне провадження щодо військовослужбовців СБУ.

Список використаних джерел:

1. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. Ст.82.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 03 жовтня 2017 р. № 2147-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 48. Ст. 436.
3. Положення про проходження військової служби військовослужбовцями Служби безпеки України. Указ Президента України від 27 грудня 2007 р. № 1262/2007.
4. Дисциплінарний Статут Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 р. № 551-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22–23. Ст. 197.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 грудня 1984 р. № 8073-X. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. № 51. Ст. 1122.
6. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. / ред. кол.: В.Б. Авер'янов та ін. К.:Юридична думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. 584 с.
7. Адміністративне право України / під ред. Ю.П. Битяка. Х.: Право, 2003. 576 с.
8. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
9. Про затвердження Інструкції про порядок оформлення в Службі безпеки України матеріалів про адміністративні правопорушення: Наказ Центрального управління Служби безпеки України від 22 березня 2017 р. № 173.

